# מנורת המאור — כיצד היא התשובה



כיצד היא התשובה. צריך שיעזוב החוטא חטאו ויסירנו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא לשוב עוד לרוע מעשיו, שנא' (הושע יד, ד) ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו. ויעיד עליו הב"ה, שהוא יודע הנסתרות, שלא ישוב לחטאו. כי עיקר התשובה היא שיעזוב החוטא חטאו ומעשיו הרעים ושלא יחטא עוד באותו עון, ואז הב"ה סולח לו, שנא' (ישעיהו נה, ז) יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. ויתנחם ויתחרט על מעשיו הרעים. שנא' (ירמיהו לא, יח) כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי. ובזה היה ירמיהו הנביא ע"ה מוכיח את ישראל ואומר להם, אין איש נחם על רעתו לאמר מה זה עשיתי.

וצריך להתודות בשפתיו דברים שגמר בלבו. שכל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב, הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו, שאין הטבילה מועלת לו כלום עד שישליך השרץ מידו. וכל המתגאה ואינו מתודה, אין תשובתו גמורה, שנא' (משלי כח, יג) מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם, וכתי' (ירמיהו ב, לה) הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי.

וגרסי' במדרש יהי אור ר' חייא ור' יוסי היו מהלכין בדרך. בעוד שהיו מהלכין א"ר יוסי לר' חייא, בוא ונעסוק במילי עתיק יומין, ר"ל בדברי תורה. פתח ר' חייא ואמ', חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי אמרתי אודה עלי פשעי לה' ואתה נשאת עון חטאתי סלה. מכאן אנו למדין, שכל מי שהוא מכסה על פשעיו ואינו מודה עליהם לפני הב"ה ויבקש עליהם רחמים, אין פותחין לו פתח של תשובה, ואם הודה עליהם, הב"ה חומל ומרחם עליו, ותגבר מדת רחמים על מדת הדין, ומוחל לו. וכ"ש אם יבכה בשעת וידויו, לפי שכל השערים נעולים חוץ משערי דמעה שהם פתוחים, שנא' (תהלים לט, יג) שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש וגו'. ונאמר זובח תודה יכבדוני. מאי תודה, זה וידוי. יכבדוני, תרי כיבודין למה לו. אחד למטה ואחד למעלה, אחד לעולם הזה ואחד לעולם הבא. ד"א חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי. אחר שאמ' חטאתי אודיעך ועוני לא כיסיתי, ואחר שאמר עוני לא כסיתי, למה אמ' אודה עלי פשעי לה', ועוד אודה עלי פשעי לה', אודה עלי פשעי לך מיבעי ליה. אלא דוד ברוח הקדש אמ' זה המזמור, כגון שליח ממטה למעלה וממעלה למטה, והיה אומר בשביל ישראל אודה עלי פשעי לה'. ומה שאמ' חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי אמרתי אודה עלי פשעי לה', לפי שהם שלשה מיני עונות, חטאת ועון ופשע, והיה מתודה על כל אחד ואחד מהן וידוי הראוי לו. ולפיכך אנו אומרים ביום הכפורים, אחר הוידוי, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתמחול לנו על כל חטאתינו, כנגד חטאתי אודיעך, ותכפר לנו על כל עונותינו, כנגד ועוני לא כסיתי, ותמחול ותסלח לכל פשעינו, כנגד אודה עלי פשעי לה'. ואתה נשאת עון חטאתי סלה, עון חטאתי, בעולם הזה, סלה, לעולם הבא. ד"א אודה עלי פשעי לה', ולא אמ' לאלהים, לפי שה' הוא מדת רחמים ואלהים מדת הדין. כשאדם מתודה על חטאתיו לפני הקב"ה בכל לב ובכל נפש, מיד גוברת מדת הרחמים על מדת הדין, ומדת הרחמים היא מדת השלום, והמבקש רחמים ושלום מאת הב"ה יעשה תשובה ויתודה. לפיכך היו השלמים שהם מביאים שלום לעולם קריבים וידוי, שנא' (ויקרא ז, טו) על זבח תודת שלמיו.

וגרסי' בבראשית רבה הכר נא למי החותמת והפתילים והמטה האלה. אמרה לו, שא נא עיניך והכר את בוראך ואל תתבייש מבשר ודם. מיד כבש את יצרו והודה במעשיו. ובשביל שהודה במעשיו, הציל הב"ה את חנניה מישאל ועזריה בני בניו מן השריפה. וכל מי שאינו מודה במעשיו הב"ה מקללו. שכן מצינו בקין, בשעה שהרג את הבל, אמ' לו הב"ה, אי הבל אחיך. אמ' לפניו, רבונו של עולם, אני והבל אחי הבאנו דורון לפניך, ממנו קבלת ולי החזרת בפחי נפש, מפני מה אתה מבקשו ממני, ממך הוא מתבקש, שאתה הוא משמר את הבריות. אמ' לו הב"ה, אני אודיעך היכן הוא. מיד קללו, שנא' (בראשית ד, יא) ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך. מיד נשתטח קין ובקש רחמים מלפני הב"ה, שנא' (בראשית ד, יג) גדול עוני מנשוא. אמ' לפניו, רבונו של עולם, גדול עוני מאותן ששים רבוא שהן עתידין להכעיס לפניך במדבר, וכיון שהן אומרים לפניך נושא עון, מיד אתה מוחל להם, שנא' (במדבר יד, כ) ויאמר ה' סלחתי כדבריך. מיד אמר הב"ה, [אם] אין אני מוחל לקין, אני נועל דלת בפני כל בעלי תשובה. מיד מחל לו מחצה. מתחלה אמ' נע ונד תהיה בארץ, ולאחר שעשה תשובה כתי' (בראשית ד, טז) וישב בארץ נוד קדמת עדן. ועליו אמ' שלמה ע"ה מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם. זה יהודה הצדיק שבייש עצמו במעשה תמר. ואף ראובן לא הודה במעשיו אלא מכח יהודה. כיון שראה ראובן את יהודה שעמד והודה על מעשיו, עמד גם הוא והודה. ולפי שגרם יהודה לראובן לעשות תשובה, סמכו לו משה רבינו ע"ה, שנאמר (דברים לג, ו) יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר, וכתי' בתריה (דברים לג, ז) וזאת ליהודה ויאמר, ועל שניהם נאמר אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם.

הא למדנו שהוידוי עיקר גדול בתשובה. בד"א שצריך אדם להתודות ברבים ולפרסם את מעשיו, בעבירות שבין אדם לחבירו, כגון הגוזל את חבירו או החותל בחבירו או המחרפו או המקללו, אבל בעבירות שבין אדם למקום, אין צריך לפרסם אותם. ועוות פנים הוא אם גילה אותם ברבים, וטוב לו שלא גלה דעתו בקהל, שנא' (תהלים לב, א) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, אלא עושה תשובה ומתודה בינו

ובין המקום, ופורש כל חטאיו, ומתודה עליהן בלחש. כיצד, אם בא על אשה באיסור, אומר, מתודה אני לפניך, ה' אלהי ואלהי אבותי, שעשיתי כך וכך, והריני שב לפניך בבושת פנים, ומתחרט ומתנחם על עבירה זו שעשיתי, והנני נשבע בשמך הגדול שלא אשוב עוד לחטוא בעון זה. יהי רצון מלפניך, ה' אלהי ואלהי אבותי, שתקבל תשובתי ותרצה.

וצריך שלא יחטא עוד כל ימיו באותו חטא. ואם לאו, לשוא היא תשובתו, ווידויו אינו מועיל לו, ועליו נאמר ככלב שב על קיאו כסיל שונה באולתו. ופירש ר' יונה ז"ל כי הכלב אוכל דברים מאוסים וכאשר יקיאם הם יותר נמאסים והוא שב עליהם לאוכלם, כך ענין הכסיל כשיעשה דבר מגונה, אם ישנה בו הוא יותר מגונה. ועוד כי השונה בחטאו תשובתו קשה, כי נעשה לו החטא כהיתר, ובזה כבדה מאד חטאתו, כמו שנא' (ירמיהו ג, ה) הנה דברת ותעשי הרעות ותוכל. ע"כ. אבל עבירות שבין אדם לחבירו מגלה אותם ברבים, ואומ', חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה, וכך וכך עשיתי, והריני נחם על מה שעבר, ועושה תשובה, ומבקש ממנו סליחה. וגרסי' בבבא קמא ירושלמי בפרק החובל, אע"פ שהוא נותן מה שהוא חייב לחבירו, אינו מוחל לו עד שיבקש ממנו מחילה. וכך אתה מוצא ברעיו של איוב, דכתי' (איוב מב, ח) ועתה קחו לכם שבעה פרים וז' אילים ולכו אל עבדי איוב וגו', וכתי' (איוב מב, ט) וילכו אליפז התימני ובלדד השוחי וגו', ובסוף הענין מהו אומר, וה' שב את שבות איוב. אימתי, בהתפללו בעד רעהו. ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה. תניא תני ר' יהודה משום רבן גמליאל, הרי הוא אומר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך, זה הסימן יהיה בידך, כל זמן שאת רחמן יהא המקום עליך רחמן. אמ' רב, אדם שסרח על חבירו תחלה, והלך ובקש ממנו מחילה פעם ראשונה ושנייה ושלישית, אם לא קבלו מה יעשה, יעשה שורה של אנשים ויפייסנו, מה"ד ישר על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי. ואם עשה כן, מה כתי' תמן, פדה נפשו מעבר בשחת וחייתו מעבור בשלח. א"ר יוסי, הדא דתימא באותו שלא הוציא עליו שם רע, אבל אותו שהוציא עליו שם רע, אין לו מחילה עולמית.

אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא עבירות שבין אדם למקום ברוך הוא, כגון מי שאכל איסור או שבעל בעילה אסורה, וכיוצא בהן, אבל עבירות שבין אדם לחבירו, אינו נמחל לו לעולם עד שירצה את חבירו. כדגרסי' בפ"ק דמסכת ראש השנה שאלה בלורית הגיורת את רבן גמליאל, כתוב בתורתכם (דברים י, יז) אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד, וכתי' (במדבר ו, כו) ישא ה' פניו אליך. ניטפל לה ר' יוסי הכהן. אמ' לה, אמשול לך משל, למה הדבר דומה, לאדם שנושה בחבירו מנה וקבע לו זמן בחיי המלך ונשבע בחיי המלך. הגיע זמן ולא נתן. בא לפייס את המלך. אמ' המלך, עלבוני מחול לך, [לך] ופייס את חבירך. ע"כ. ואע"פ שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו. ואפי' שלא הקניט את חבירו אלא בדברים, צריך לפייסו ולפגוע בו עד שימחול לו. לא רצה למחול לו, מביא שורה של שלשה בני אדם מרעיו, ופוגעין בו ומבקשין ממנו שימחול לו. אם לא נתרצה להם, מביא שנייה ושלישית. לא רצה, מניחו והולך לו, וזה שלא מחל הוא החוטא, לפי שאסור לאדם להיות אכזרי שלא ירחם ושלא יתפייס, אלא צריך להיות נוח לרצות וקשה לכעוס. ובשעה שמבקש ממנו חבירו שחטא לו מחילה, מוחל לו בלב שלם ובנפש חפצה, ואז מבקש גם הוא מהב"ה לכפר עונותיו והב"ה מוחל לו, מדה כנגד מדה, הוא מחל לחבירו שחטא לו ועשה לו תשובה ובקש ממנו למחול לו ומחל, כך הוא מבקש מחילה מלפני הב"ה ומוחל לו. כלומר, רבונו של עולם, אם מחלתי לחבירי בשעה שבקש ממני מחילה, ואע"פ שהצר לי הרבה, יהי רצון מלפניך שתמחול לי גם את פשעי, שלא הצרתי לך ולא חטאי מזיק לך, שנא' (תהלים קמד, ג) ה' מה אדם ותדעהו ובן אנוש ותחשבהו. ואם הרבה חבירו לחטוא לו, כשיבקש ממנו מחילה, לא יקום ולא יטור. וזהו דרכן של זרע ישראל הקדושים ולבם הנכון. אבל הגויים הם אכזריים וערלי לב, ואינן מתפייסין, אלא נוטרין לעד אפם ועברתם שמרה נצח. וכן הוא אומר על הגבעונים, לפי שלא מחלו לבית שאול ולא נתפייסו, והגבעונים לא מבני ישראל המה.

החוטא לחבירו ומת קודם שיבקש ממנו למחול לו, מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ואומר בפניהם, חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה שבקבר הזה ועשיתי לו כך וכך. ויתודה לפניהם. ואם היה חייב לו ממון יתננו ליורשיו, ואם אינו יודע לו יורשין, יתננו בבית דין ויתודה.

וגרסי' במדרש יהי אור ר' אבא היה יושב בשער לוד, וראה אדם אחד בא מן הדרך, והיה עייף מן הדרך. נכנס וישב בחרבה אחת בשער לוד והיה בה כותל רעוע. ישב תחתיו וישן. נסתכל בו ר' אבא וראה נחש אחד שהיה בא לנשוך לאותו האיש. יצאה חיה אחת מן החרבה והרגה לאותו נחש. הקיץ האיש ההוא וראה הנחש מת כנגדו. קם על רגליו להלוך לו. כיון שעקר את רגליו להלוך, מיד נפל הכותל על המקום שהיה שוכב בו, ונמלט. אתא ר' אבא לגביה. אמ' ליה, מה עובדך, שהרי עשה לך הב"ה שני נסים, לא על חנם זכית לזה. אמ' לו, לעולם לא שלם לי אדם רעה שלא נתפייסתי ממנו ומחלתי לו מיד, ואם לא הייתי יכול להתפייס לו מיד, לעולם לא עליתי לישון על מטתי עד שמחלתי לו, ולא הייתי חושש לרעה ששלם לי, ולא די לי אלא מהיום ההוא והלאה הייתי משתדל לעשות עמו טובה. בכה ר' אבא ואמ', יותר מעשים טובים שלזה ממעשה יוסף הצדיק, שיוסף הצדיק היו אחיו והיה לו למחול להם, וזה מוחל לבני אדם שאינם אחיו ולא אפי' קרוביו, ראוי הוא שיעשה לו הב"ה נס על נס.